

**ДОБРОДЕТЕЛИТЕ И ПОРОЦИТЕ НА МЛАДАТА ЖЕНА,
ОТРАЗЕНИ В БЪЛГАРСКИТЕ И ИСПАНСКИТЕ ПАРЕМИИ**

Таня Найденова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**VIRTUES AND FAULTS OF YOUNG WOMEN ACCORDING TO
BULGARIAN AND SPANISH PROVERBS**

Tanya Naydenova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The study presents the image of the young woman as described in the proverbs of two European nations – the Bulgarian and the Spanish. Due to the fact that proverbs express truths based on common sense or the practical experience of humanity, the aim of the present research is to extract from them cultural and social information that enables us to better understand the character of young women, as well as the public attitudes towards their personalities. In the study we consider precisely their virtues and flaws because these are the two most mentioned aspects of the image of young women in the proverbs of the two languages.

Key words: proverbs, young woman, virtues, faults

Още от древността жената винаги е била обект на много коментари, обсъждания, спорове и дори конфликти, водещи до войни (всички знаем историята за фаталните последици от неизмеримата красота на Хубавата Елена). През вековете женският образ бива разглеждан под много и различни ъгли, пречупван през много и различни призми. В полемиката около нейната същност се обръща внимание на физическите ѝ данни, поведението и качествата ѝ, задълженията и функциите ѝ. Но всички тези аспекти от женския живот се определят и налагат от един общ фактор – фактора възраст. В зависимост от възрастта си жената е рамкирана в различни обществени стереотипи, налагат ѝ се много социални норми и роли. Вероятно това е причината тя най-често да бъде квалифицирана и разпознавана именно чрез възрастта си.

В паремиологичните фондове на двата езика, обект на нашето изследване, се откриват голям брой паремии, отнасящи се до образа на младата жена. По тази причина можем да заключим, че този ѝ образ винаги силно е вълнувал обществото вероятно поради факта, че както в българската, така и в испанската култура младостта винаги се асоциира с красотата, а красотата, естествено, е една от най-обсъжданите и привличащи вниманието човешки черти. Затова в настоящия труд ще разгледаме този толкова богат на паремии период от живота на жената – нейната младост. С доклада си поставяме за цел да очертаем и анализираме посредством паремиологичните единици в езика онези стереотипи, които пресъздават образа на младата жена чрез нейните добродетели и недостатъци. Причината да използваме за основа на изследването именно пословици и поговорки, е, че те са главен и много показателен информационен фонд, естествено създаден от колективния разум и житейски опит на всяка нация през вековете. Както отбелязва Миткова (2007: 89 – 90), той отразява типичните за всяка култура морални ценности и социални модели и въпреки че често между момента на зараждането на дадена паремия и настоящето, в което тя се употребява, има големи времеви периоди, всеобщата мъдрост остава жива и успява да запази почти непроменена първоначалната си форма.

Преди да започнем, е нужно да направим няколко уточнения. В настоящия труд няма да засягаме детската възраст на жената, защото момичето, в смисъла на малко дете, е слабо застъпено в паремиите и на двете разглеждани нации. Явно поради липсата на женственост и типични женски качества, постъпки и задължения в повечето случаи момичето в детска възраст бива приобщавано към неутралната категория ‘дете’, чиято полова маркираност липсва.

Що се отнася до начина, по който бива изразявана женската възраст, прави впечатление, че както в ежедневната реч, така и, разбира се, в паремиите тя се отъждествява основно с различните социални и семейни образи на жената. Какво наричаме социални и семейни образи? Според възрастта си жената може да бъде: момиче, мома, дъщеря, булка, невяста, снаха, съпруга, майка, тъща, свекърва, леля, баба, старица, вдовица. Това подробно изброяване на нейните образи в различните ѝ възрасти идва да покаже, че през всеки етап от живота си жената не е назовавана само с едно нарицателно, а с много, всяко от които придава различен смисъл на нейния образ. В изследването ще разгледаме образа на младата жена само чрез паремиите, в които фигурират нарицателните *девойче* и *мома* (носещи смисъла на млада, неомъжена жена или и двете едновременно) на български език и *moza*

(девойка, мома) и *doncella* (девойка, девица) на испански. Налагаме си това ограничение с цел да бъдем по-конкретни и точни в анализа, въпреки че си даваме сметка, че нарицателни като *булка*, *невеста*, *снаха*, *дъщеря* и съответствията им на испански език, които си позволяваме да не засягаме в настоящия труд, също в повечето случаи назовават именно млади жени.

В народопсихологията и на двете разглеждани нации се наблюдава следното явление: младостта се свързва с безразсъдството, непокорството, неопитността, докато зрелостта е символ на спокойствие, мъдрост и житейски опит. Интересното обаче е, че в паремииите и на двата езика тези възрастови добродетели и недостатъци се приписват по-скоро на мъжкия образ. За жената нещата стоят малко по-сложно и противоречиво.

Нейната младост се асоциира на първо място с красотата. Освен това в културата и на двете се налага и изискване за невинност и непорочност. По тази причина най-голям брой паремии или възпяват, или критикуват младите жени. Възхвалява се тяхната красота, но се критикуват крайностите, до които те достигат, за да се поддържат красиви, както и липсата на други положителни качества освен физическите им дадености.

Нека първо разгледаме положителния аспект на това явление, а именно начина, по който се коментира тяхната красота. Сред българските пословици откриваме следните примери:

- 1) *На хубава мома песен се пее, на юнак кон кюстек се туря.*
- 2) *Харната мома от село не излясва.*
- 3) *Хубава мома род няма, дълбока вода брод няма.*
- 4) *Лице мома продава./ Лицето жени момата.*
- 5) *Харната мома лош късмет има.*
- 6) *Хваленото девойче се пада на по-лошо момче.*
- 7) *Зрелите круши дивите свини ги ядат. – Хубавата круша мечка я яде.*

Пример (1) показва отношението, което трябва да се проявява към красивите млади жени според българския народ – с песен майките приспиват децата си, защото песента е символ на нежност и грижа. По същия начин пословицата показва, че за красивата мома трябва да бъдат полагани грижи, отношението към нея трябва да е нежно. Тук моминският образ е съчетан с този на младия мъж, който обаче, за разлика от нея, не бива оценяван по красота, а по мъжество. Пример (2) показва друго отношение към момата. Тя е описана като ‘харна’ (турска дума, която означава ‘красив’, ‘добър’), т.е. тя е не само хуба-

ва, но и добра, блага. По тази причина момата е считана за богатство, което трябва да се пази, да се съхранява. За такава девойка иска да се ожени всеки момък и за нея не е трудно да бъде намерен подходящ кандидат в собственото ѝ родно място, затова тя *'от село не излясва'*. В българския фолклор намираме и много примери за това, че такива млади жени са не просто желани съпруги, те са въплъщение на идеала за душевна и физическа красота, поради което те са гордост за цялата общност, от която произлизат, и затова са високо почитани.

В паремия (3) откриваме различна, вече не съвсем наивна последица от нейната красота. Паремията произлиза от народна песен, която разказва за мома, чиято красота била толкова пленяваща, че момък, неин роднина, не успял да ѝ устои и я взел за жена, а роднинството между съпрузи не се практикува и препоръчва в българската традиция. Но както посочва С. Стойкова (2007: 39): „Въпреки това не били редки случаите, когато това препятствие (роднинството) било заобикаляно по един или друг начин“. Тази история само може да служи за потвърждение на паремия (4), чието значение е буквално и ясно.

Но за нещастие, българската традиция предрича и лош късмет на красивите млади жени. В повечето случаи той се смята за породен именно от тяхната хубост и се свързва с намирането на добър съпруг. Такива са паремии (5) и (6), както и преносната (7), в която момата не е директно спомената, но в народната традиция се използва именно в случаи, в които добрата младоженка бива омъжена за недостоеен момък.

Испански паремии, които можем да посочим като пример за възхвала на красотата на младата жена са:

- 8) *La moza buena, buena es.* (Букв. пр.: Хубавата мома си е хубава.)
- 9) *La moza buena, en casa está y en la calle suena.* (Прибл. пр.: Хубавата мома, къщи само да седи, и навън се знае за нея.)
- 10) *Ni moza fea, ni obra de oro que tosca sea.* (Букв. пр.: Няма неугледна мома, както няма и неугледна златна творба.)
- 11) *Ni moza fea, ni vieja hermosa.* (Букв. пр.: Няма грозни моми, нито красиви старици.)
- 12) *Moza garrida, o bien ganada, o bien perdida.* (Букв. пр.: Красивата мома или я спечелваш изцяло, или я загубваш зави-наги.)
- 13) *A la moza y a la mula, por la boca le entra la hermosura.* (Прибл. пр.: На катъра и на момата хубостта им се познава по устата.)

Тук, в паремия (8), откриваме едно простичко, но категорично твърдение. Паремия (9) показва, че и в испанското общество наличие-то на много добродетели у една млада жена винаги е било известно на всички и почитано от тях. Двете пословици, които отразяват най-красноречиво факта, че според испанската народопсихология най-характерното качество на младата жена е красотата, са (10) и (11). Защото, както златото винаги е ценно, независимо дали е обработено, или не, така и младостта винаги се свързва с красотата и затова никоя мома не е може да е неугледна, младостта сама по себе си е красива. А според пример (11), да бъде свързвана младостта с грозотата или старостта – с красотата, е не само нелогично, но и против природните закони. Именно защото испанците също високо ценят женската красота, младите жени, които я притежават, най-бързо си намират съпрузи. Затова паремия (12) съветва младите мъже да бъдат решителни в действията си спрямо дамата на своето сърце. Последната паремия в тази група говори за това какви естетически качества има красивата млада жена, но тук отношението към нея звучи по-скоро грубо и предметяващо.

Добротата е едно от основните нравствени качества, които се търсят у младите жени. Най-често обаче за добротата не се говори като за самостоятелно качество, а за съществуващо в единство с красотата, както видяхме в паремии (2), (8) и (9). Тази особеност ние по-скоро бихме обяснили не с някаква пряка логическа връзка между тези две качества, а с многозначността на думите *харна* и *biена*, носещи смисъла както на *красива*, така и на *добра*.

Красотата обаче неминуемо поражда желание у силния пол. В българския паремиологичен фонд почти не откриваме примери, свидетелстващи за привличането, което изпитват мъжете към младите жени. Може би това говори за консервативността на нашия народ, в културната традиция на който е заложено изискването младата жена да запази непорочността си, докато не се задоми. Въпреки че испанската традиция повелява същото, намираме много паремии, в които мъжкото внимание е изразено в силно сексуален контекст. Като примери в това отношение можем да посочим:

- 14) *Млада жена – старо вино.*
- 15) *Más tira toza que sogá.* (Букв. пр.: Момите по-силно дърпат от въже.)
- 16) *Moza de Burgos, tetas y muslos.* (Прибл. пр.: Момите от Бургос са само гърди и бедра.)

- 17) *Mujer moza y viuda, poco dura.* (Прибл. пр.: Младата вдовица дълго не остава сама.)
- 18) *A la moza lozana, hechos y no palabras.* (Букв. пр.: С пищна мома не трябва думи, а дела.)
- 19) *A la moza y a la parra, alzallas la falda./ La moza y la parra no se ven hasta alzarla la falda.* (Прибл. пр.: Мома и лозница не се виждат какви са, докато не ги разгърнеш.)
- 20) *Ese quiere: „la moza borracha y el vino en la jarra“.* (Прибл. пр.: Иска хем момата да е пияна, хем стомната с виното да е пълна.)

Единствената българска паремия в тази група звучи като типично мъжко изказване, сравняващо удоволствието, което младата жена носи на мъжете, с удоволствието от отлежалото вино. Въпреки че такова сравнение е доста предметяващо жената, то далеч не звучи пренебрежително, грубо или силно сексуално, по какъвто начин бихме могли да квалифицираме някои испански паремии, засягащи тази тема. Такива например са (16), (18), (19) и (20). В (18) от мъжка гледна точка се възхвалява обаянието на темпераментните жени, които предпочитат действията пред думите. Паремия (19) звучи странно за нашите български разбирания, но произлиза от начина, по който расте лозницата. Нейните поли всъщност са листата ѝ, които крият грозда от слънцето, и докато не ги надигнем, не можем да разберем доколко е узрял той. По циничен начин се твърди същото за младите неомъжени жени, защото, преди човек да ги вземе за жени, трябва да ги опознае добре. Последната паремия, (20), въпреки че по смисъл съответства на българската „И вълкът сит, и агнето цяло“, която се използва за хората, които искат всичко да се случва точно както на тях им е удобно, решихме да посочим тук, защото е интересен начинът, по който се предава този смисъл. Докато българският народ е решил да използва анималистична метафора, за да обрисова тази особеност на човешкия характер, испанската езикова система го е направила, предавайки реална житейска ситуация, в която мъж постъпва неморално спрямо младата жена.

Тази „порочна“ красота на младите жени не се представя само като мъжка слабост. Много паремии свидетелстват за това, че момите, съзнавайки своя чар, злоупотребяват с него и излагат на риск доброто си име. Често биват обвинявани в доста непристойни действия и намерения, опетняващи честта им:

- 21) *Ерген вяра няма, мома срам няма.*
- 22) *Моминският срам е до прага.*
- 23) *Още ли мома ходи, още ли света лъже.*

- 24) *Mразила мома хорото, че се оженила за гъдуларя.*
- 25) *Мърдат му ръцете като на млада невяста краката.*
- 26) *С говеене моминство не се връща.*
- 27) *Moza que asoma a la ventana a cada rato, quiérese vender barato.* (Букв. пр.: Мома, която постоянно на прозореца се показва, евтино ще се продаде.)
- 28) *Doncella manoseada, dala por desdoncellada.* (Букв. пр.: Опипаната мома не я считай вече за мома.)
- 29) *Doncella, y dígalo ella. Porque es la que mejor puede saberlo.* (Прибл. пр.: Само момата знае дали е такава.)
- 30) *Doncellas, sábelo Dios y ellas.* (Букв. пр.: Доколко момите са моми, си го знаят те сами и Господ.)
- 31) *Doncellez y preñez, no puede ser a la vez.* (Букв. пр.: Моминство и бременност са невъзможни едновременно.)
- 32) *Moza que muchas veces va a la plaza, alguna vez se embaraza.* (Прибл. пр.: Мома, която много ходи по забави, все някога забременява.)

Този женски недостатък е силно застъпен и критикуван в народните умотворения и на двете нации, защото някога опорочаването на женското име често е имало фатални последици, а още по-непростимо е било, ако вината за това е била именно на самата мома. В България обикновено при такива ситуации нечестната булка е била връщана на семейството ѝ заради неопазената девственост. Но и при двете разглеждани нации това положение се е смятало за срамно и към такава жена са се отнасяли сурово.

Като предпазна мярка срещу такъв срам и в българския, и в испанския език съществуват много пословици, съветващи как да бъде предпазена момата. Тях обаче няма да разгледаме в този труд, за да не се отклоним от темата. Вместо това ще се насочим към другите породици, които се смята, че притежават младите жени.

В стремежа си да поддържат своята привлекателност и младия си външен вид някои жени достигат до крайности или пренебрегват истински значимите неща и това не остава незабелязано от обществото. На тази тема откриваме много паремии и в двата езика, критикуващи строго или осмиващи безмилостно недостатъци като нарцисизъм, лукавство, лошотия и непостоянство. Тук ще посочим някои от тях:

- 33) *Мома на глед като тиква на плет.*
- 34) *Кучето от ходене остарява, момата от китене.*
- 35) *Мома гиздава, глава гнидава.*
- 36) *Мома гиздосия, булка поразия.*

- 37) *Момата вино не пие – коза сено не яде./ Мома вино не пие, коза сено не яде – момата с оката, козата на копата.*
- 38) *Видяла мома смешно, насмяла се грешно.*
- 39) *Доде е мома при майка, тя е от агне по-кротка; кога се с мъжко събере, аршин език показва.*
- 40) *Дето има мома, вода няма; дето има ерген, дърва няма.*
- 41) *Която мома много пее, рядко сее.*
- 42) *La moza en se componer y el viejo en beber, gastan todo su haber.* (Букв. пр.: Момата – за да се гизди, а старецът за пие-не похабяват всичкото си имущество.)
- 43) *Moza galana, cabeza vana.* (Букв. пр.: Красива мома, празна глава.)
- 44) *La moza de la plaza, la puerta barrida y la casa cagada./ La moza de la villa: la casa sucia, la puerta barrida.* (Прибл. пр.: На градската мома пред вратата изметено, в къщата мръсотия.)
- 45) *La moza bailadera, en un año echará tela; y la que no baila, cada semana./ La moza bailadera ni en un año echará tela; y la que no sabe, a menudo lo hace.* (Букв. пр.: Игривата мома тъче едно платно цяла година; тази, която не обича да танцува, тъче по едно всяка седмица.)
- 46) *Moza dominguera no quiere lunes.* (Прибл. пр.: Мома, която обича празниците, не обича делниците.)
- 47) *Va la moza al río, calla lo suyo, y cuenta lo de su vecino.* (Прибл. пр.: Кога мома отиде на реката, всички одумва освен себе си.)

Паремии (33), (34), (35), (36), (42), (43), (44) критикуват младите жени, които прекалено много се грижат за външността си, но им липсват други важни качества, като доброта и интелект. И двете нации смятат, че жените, които не мислят за нищо друго, освен как да се нагиздят, изглеждат глупави. Освен това често тези жени пренебрегват домашните си задължения и се грижат само за тази част от домакинството, която е на показ, защото за тях важен е само външният вид, но не и същността. Българската паремия (37) осмива момите, които се представят за добродетелни в обществото, а в действителност никоя човешка слабост не им е чужда; в (39) се критикува фактът, че младите жени се преструват на благоприлични само докато си намерят съпруг, а след брака показват истинската си същност. Паремии (38) и (47) критикуват лекомислието и клюкарстването, но най-голям брой народни умотворения и в двата езика порицават мързела – тук (40), (41), (45), (46). За двете нации мързелът е не просто голям недостатък, той се счита направо за порок. Но за него и на двата езика свидетелстват

много паремии, засягащи почти всеки член на обществото и почти всички социални групи. Много от паремиите на тази тема са безлични именно за да могат да бъдат отнасяни и към двата пола. Така че младата жена не е изключение, но тази критика не бива да се възприема като специално негативно отношение към нея.

В заключение можем да обобщим, че както сред българските, така и сред испанските паремии откриваме значително по-голям брой критики, отколкото похвали към младите жени. Те биват представяни като мързеливи, нехайни, глупави, повърхностни и дори порочни. Приписват им се много малко положителни качества, основните от които са хубостта и добротата им. Неизменната характеристика обаче, с която бива асоцииран винаги образът на младата жена, е красотата, защото според културата и на двата народа тя е присъща именно на младостта.

Въпреки различните изразни средства, които са използвани в паремиите на двата езика, както българската, така и испанската нация представят момата в еднаква светлина, говорят за едни и същи нейни качества и недостатъци. Най-голям контраст между двете народопсихологии откриваме в броя и начина на изразяване в паремиите, отразяващи желанието, което пораждаат младите жени у мъжете. В това отношение испанците си позволяват много повече свобода в изказването.

ЛИТЕРАТУРА

Калеро Фернандес 1991: Calero Fernández, A. *La imagen de la mujer a través de la tradición paremiológica española (lengua y cultura)*. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1991.

Миткова 2007: Mitkova, A. Estereotipos del habla femenina en el refranero español. // *Paremia*, № 16, Madrid: Paremia, 2007, 89 – 97.

Сбарби 1922: Sbarbi, J. M. *Diccionario de refranes, adagios, proverbios, modismos, locuciones y frases proverbiales de la lengua española recogidos y glosados por el ilmo. Sr. D. José María Sbarbi*. Madrid: Los sucesores de Hernando, 1922.

Стойкова 2007: Стойкова, С. *Български пословици и поговорки*. София: Колибри, 2007.

Хунседа 1998: Junceda, L. *Diccionario de refranes, dichos y proverbios*. Madrid: Espasa, 1998.

<<http://refranes.dechile.net/?edad=1>>, ползван на 15.10.2014

<<https://www.yumpu.com/es/document/view/14724467/seis-mil-refranes>>,